

УДК 330.101

*Сергій Шкарлет, Максим Дубина***ІДЕНТИФІКАЦІЯ СУТНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ***Сергей Шкарлет, Максим Дубина***ИДЕНТИФИКАЦИЯ СУЩНОСТИ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ***Serhiy Shkarlet, Maksym Dubyna***IDENTIFICATION OF NATURE INFORMATION ECONOMY**

Розглянуто питання визначення сутності інформаційної економіки. Для цього проведено контент-аналіз існуючих у науковій літературі концепцій трактування зазначеної категорії. З урахуванням отриманих даних запропоновано авторське тлумачення інформаційної економіки, сутність якого полягає у розгляді її як виду економічної системи, у межах якої інформація відіграє ключову роль у розвитку основних сфер та галузей національного виробництва, є невід'ємним елементом реалізації процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання. Також у статті візуалізовано процес дифузії економічних відносин та інформаційних технологій, які розвиваються в їх межах.

Ключові слова: інформація; інформаційна економіка; інформаційне суспільство; економічні відносини; економічні суб'єкти; інформаційні технології.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 10.

Рассмотрены вопросы определения сущности информационной экономики. Для этого проведен контент анализ существующих в научной литературе концепций трактовки данной категории. С учетом полученных данных предложено авторское толкование информационной экономики, сущность которого заключается в рассмотрении ее как вида экономической системы, в рамках которой информация играет ключевую роль в развитии основных сфер и отраслей национального производства, является неотъемлемым элементом реализации процессов производства, распределения, обмена и потребления. Также в статье визуализированы процессы диффузии экономических отношений и информационных технологий, развивающихся в их пределах.

Ключевые слова: информация; информационная экономика; информационное общество; экономические отношения; экономические субъекты; информационные технологии.

Рис.: 1. Табл.: 1. Библ.: 10.

Issues of defining the information economy nature are investigated in the article. With this purpose content analysis of the existing in the scientific literature concepts of the defined category interpretation has been conducted. Considering the produced data the authors offered their own interpretation of the information economy, essence of which lies in viewing it as a type of economic system, within which information plays the key role in the development of the main spheres and branches of national production, distribution, exchange and consumption. As well, Process of diffusion of economic relation and information technologies that are being developed within its range, have been visualized.

Key words: information; information economy; information society; economic relations; economic agents; information technology.

Fig.: 1. Tabl.: 1. Bibl.: 10.

JEL Classification: D83

Постановка проблеми. Сучасне функціонування суспільства можна охарактеризувати, насамперед, розвитком інформаційних технологій, які вже проникли у найважливіші сфери життєдіяльності людини та продовжують активно впроваджуватися у межах різних соціальних систем.

Однією з найбільш важливих компонентів суспільства, у межах якої під тиском процесу інформатизації відбуваються трансформаційні та невідворотні процеси, є економічна сфера. Саме у межах економічних відносин на сьогодні розвиваються інформаційні технології, які переважно продукуються та створюються окремими підприємствами, установами, тобто економічними суб'єктами.

Нині в науковій сфері активно реалізуються різні дослідження у сфері пізнання особливостей зародження та розвитку інформаційної економіки, виявлення закономірностей її функціонування у сучасному суспільстві. Проте наявність значної кількості зазначених робіт створює плюралізм підходів до трактування сутності досліджуваного виду економіки, що ускладнює розуміння її природи та проявів у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності інформаційної економіки як однієї зі сфер розвитку інформаційного суспільства можна зустріти у роботах таких науковців: В. Г. Антоненко, Ю. Бажал, С. С. Гринкевич, І. А. Грузіна,

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

О. В. Дзяд, С. А. Кристиневич, І. П. Малик, Є. Б. Ніколаєв, О. В. Попадинець, О. С. Сухарєв, Р. Р. Толстяков, М. Є. Чумаченко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні роботи науковців у сфері пізнання особливостей розвитку інформаційного суспільства та інформаційної економіки як окремої його компоненти, на сьогодні не до кінця вивченими залишаються питання усвідомлення сутності такого виду економіки, опис її природи та прояву в межах сучасного суспільства.

Мета статті. Таким чином, основною метою цієї статті є аналіз наукових підходів до розгляду сутності інформаційної економіки та розробка й обґрунтування авторської позиції до розгляду цієї категорії.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що у значній кількості наукових робіт досить часто категорії «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка» отожднюються та розглядаються як синонімічні поняття. Такий підхід в цілому, на наше переконання, заслуговує на увагу, оскільки досліджувати інформаційну економіку, незважаючи на сутність та особливості зародження і розвитку суспільства, у межах якого економічні відносини функціонують, не можливо. Саме тому, використовуючи категоріальний простір інформаційної економіки, завжди маємо на увазі і процеси розвитку інформаційного суспільства загалом.

Однак за своєю сутністю економіка є проявом лише певної сфери відносин у суспільстві і саме тому інформаційне суспільство є більш глобальною категорією, яка містить у собі економічну складову, що розвивається під дією певних специфічних рис функціонування такого суспільства. З цієї позиції погоджуємось з думкою С. А. Кристиневич, який, досліджуючи особливості розвитку інформаційної економіки, зауважує, що оперуючи такими поняттями, як «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка», багато дослідників вважають їх тотожними, між тим кожне з них має власне смислове навантаження [4, с. 72]. Аналогічного погляду дотримується і С. С. Гринкевич, зауважуючи, що досить дискусійним положенням є ототожнення більшістю науковців понять «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка». Це не зовсім коректно, оскільки економічна система є елементом суспільної структури, відповідно, інформаційна економіка є одним із компонентів інформаційного суспільства. Проте інформаційна економіка формується в межах інформаційного суспільства і відображає всі його сутнісні характеристики [2, с. 59]. Таким чином, можна стверджувати про існування онтологічного взаємозв'язку між інформаційним суспільством та інформаційною економікою.

У межах цієї статті інформаційне суспільство розглядається як вид суспільства, у якому поступово зростає цінність інформації як важливого та незамінного ресурсу розвитку його всіх основних сфер, а саме: соціальної, економічної, політичної та культурної компонентів, та у межах якого активно розвиваються технології обробки, зберігання та передачі інформації між основними суб'єктами такого суспільства.

Розглянемо детальніше сутність інформаційної економіки як окремої категорії. У таблиці наведено перелік наукових підходів до трактування цієї дефініції.

Варто зауважити, що однозначного трактування категорії «інформаційна економіка» у науковій літературі не існує. Вчені постійно здійснюють удосконалення вже наявних трактувань, оскільки виникають все нові грані функціонування як інформаційного суспільства, так і його економічної системи. З цієї позиції досить слушно зауважує Ю. Бажал, що широке вживання в літературі поняття «інформаційна економіка» ще не привело до відпрацювання чіткої загальновизнаної дефініції цієї категорії [8, с. 33].

Таблиця

Наукові підходи до трактування сутності категорії «інформаційна економіка»

№ п/п	Зміст трактування категорії	Автор, джерело
1	Інформаційна економіка – це такий тип економіки, де продуктивність і конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів залежать головним чином від їх здатності генерувати, обробляти й ефективно застосовувати інформацію, засновану на знаннях. Також інформаційну економіку можна визначити як економіку, в якій інформація є валютою та продуктом [5, с. 27]	Малик І. П. Тенденції розвитку інформаційної економіки в Україні / І. П. Малик // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 25-34
2	Інформаційна економіка – це інноваційний тип господарської діяльності, де основними ресурсами є інформація та знання, що забезпечують функціонування електронного бізнесу та надання електронних послуг державою за умов мінімізації витрат на пошук інформації [6, с. 94]	Мельничук О. Розвиток електронної комерції у структурі інформаційної економіки України / О. Мельничук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія „Економіка”. – 2014. – № 8 (161). – С. 93–97
3	У вузькому сенсі інформаційна економіка є окремими сектором національної економіки, де створюється інтелектуальний продукт (наука, освіта тощо). Інформаційна економіка у широкому сенсі – це така економічна система, де галузі, в яких створюється інтелектуальний продукт, посідають центральне місце та визначальним чином впливають на функціонування усіх інших галузей [7, с. 59]	Ніколаєв Є. Б. Про предмет теорії інформаційної економіки / Є. Б. Ніколаєв // Проблеми формування нової економіки XXI століття: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ, 2010. – Т. 1: Національні стратегії розвитку в умовах глобалізації. – С. 59–61
4	Поэтому информационную экономику целесообразно рассматривать как часть постиндустриальной экономики, которая определяется прогрессом науки и техники, сделавшим основой технико-экономического развития высокие технологии [9, с. 8]	Толстяков Р. Р. Основные факторы формирования информационной экономики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Р. Р. Толстяков. – Тамбов, 2003. – 20 с.

Джерело: складено авторами.

Взагалі вперше поняття «інформаційна економіка» почали використовувати у 1976–1977 рр., коли було репрезентовано результати міждисциплінарних досліджень учених-економістів Стенфордського центру, однак її домінанти в межах цих розробок представлено у загальних рисах, що не дозволило їх ідентифікувати для активізації процесів щодо переходу державних утворень до сталого розвитку [10, с. 28].

Відмінність інформаційної економіки від інших типів економічних відносин обумовлена насамперед зміною особливостей розвитку суспільства, у межах якого вона розвивається, що вплинуло і на трансформацію предмета інформаційної економіки як науки. Загалом, предметом інформаційної економіки у найзагальнішому вигляді є економічні відносини, що складаються у процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання науково-технічної інформації та, відповідно, економічні закони, яким підкоряється розвиток цих процесів. Слід зазначити, що інформаційна економіка вивчає не лише інформаційний сектор національного господарства, а й економічні закони промислового виробництва, суспільно-політичного руху і продуктивного застосування науково-технічної інформації, у яких би сферах і секторах економіки не розгорталися ці процеси.

Економічною базою функціонування та розвитку досліджуваного виду економіки зазвичай є сектор розвитку інформаційних технологій, який постійно збільшує свою участь у формуванні ВВП та посилює роль у загальному і не лише економічному розвитку суспільства. Цілком підтримує позицію О. Гриценко, що економічними основами інформаційного суспільства є галузі інформаційної індустрії (телекомунікаційна, комп'ютерна, електронна, аудіовізуальна), які переживають процес технологічної конвергенції і корпо-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ративного злиття, розвиваються швидкими темпами, мають вплив на всі галузі економіки і конкурентоспроможність країн на світовій арені [3, с. 124].

Слід вказати, що поняття «інформаційна економіка» нині використовують для визначення економічної системи, де політика, суспільство та культура залежать від створення, збереження і доступності інформації у національному і світовому масштабах за використання когнітивно-інформаційних методів ідентифікації руху знань (засобів їх отримання; механізмів відбору, поширення і трансформації, а також нагромадження, трансляції та застосування у всіх галузях національного господарства).

Враховуючи зазначене, на наше переконання, інформаційну економіку можна розглядати таким чином: *інформаційна економіка – вид економічної системи, у межах якої інформація відіграє ключову роль у розвитку основних сфер та галузей національного виробництва, є невід’ємним елементом реалізації процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання, подальший розвиток такої системи безпосередньо пов’язаний із створенням та впровадженням нових інформаційних технологій у діяльність різних економічних суб’єктів.*

Візуалізуємо сутність інформаційної економіки через побудову її моделі (рис.). Звичайно, зазначений опис вказаної категорії є досить умовним, проте наглядно може продемонструвати відмінність такої моделі від інших.

Зазвичай економічна система являє собою у класичному розумінні сутності такої системи сукупність економічних суб’єктів та відносин між ними. Такі взаємозв’язки є досить складними та формують простір виникнення економічних відносин між вказаними суб’єктами, що відбуваються у процесі реалізації основних економічних процесів: виробництва, розподілу, обміну та споживання. Принциповою відмінністю інформаційної економіки є те, що інформація, яка завжди пронизує всі економічні відносини, починає відігравати значно важливішу роль у розвитку економічних відносин і таким чином підвищується важливість процесів створення економічної інформації, її збереження та передачі. Це у свою чергу трансформує всі процеси прийняття рішень в економічній сфері, оскільки вони базуються на даних, які супроводжують різні економічні явища та процеси.

З іншого боку, крім трансформації процесу роботи з економічної інформацією, також змінюється сутність економічних процесів, у їх структурі починають відбуватися кардинальні зрушення під тиском розвитку нових інформаційних технологій. Наприклад, у процесі виробництва поступово застосовуються комп’ютерні технології, використовуються роботи, високоінтелектуальні машини, інші інформаційні системи, що досить кардинально змінюють контури та зміст таких процесів.

Інформаційна економіка характеризується введенням інформаційних технологій у виробництво, торгівлю та послуги, а також розвитком комп’ютерної мережі Інтернет, що є базою для створення мережних підприємств і мережевого інтелекту [1, с. 7].

Зауважимо, що наведена модель є досить умовною і, головне, показує проникнення інформації та інформаційних технологій фактично у всі економічні процеси та, відповідно, у функціонування різних видів економічних суб’єктів, що у підсумку сприяє проникненню інформації у всі види економічних відносин, що виникають у межах певного суспільства. Також такі процеси у сукупності створюють простір глобальної системи інформаційної економіки, яка є частиною формування глобального інформаційного суспільства.

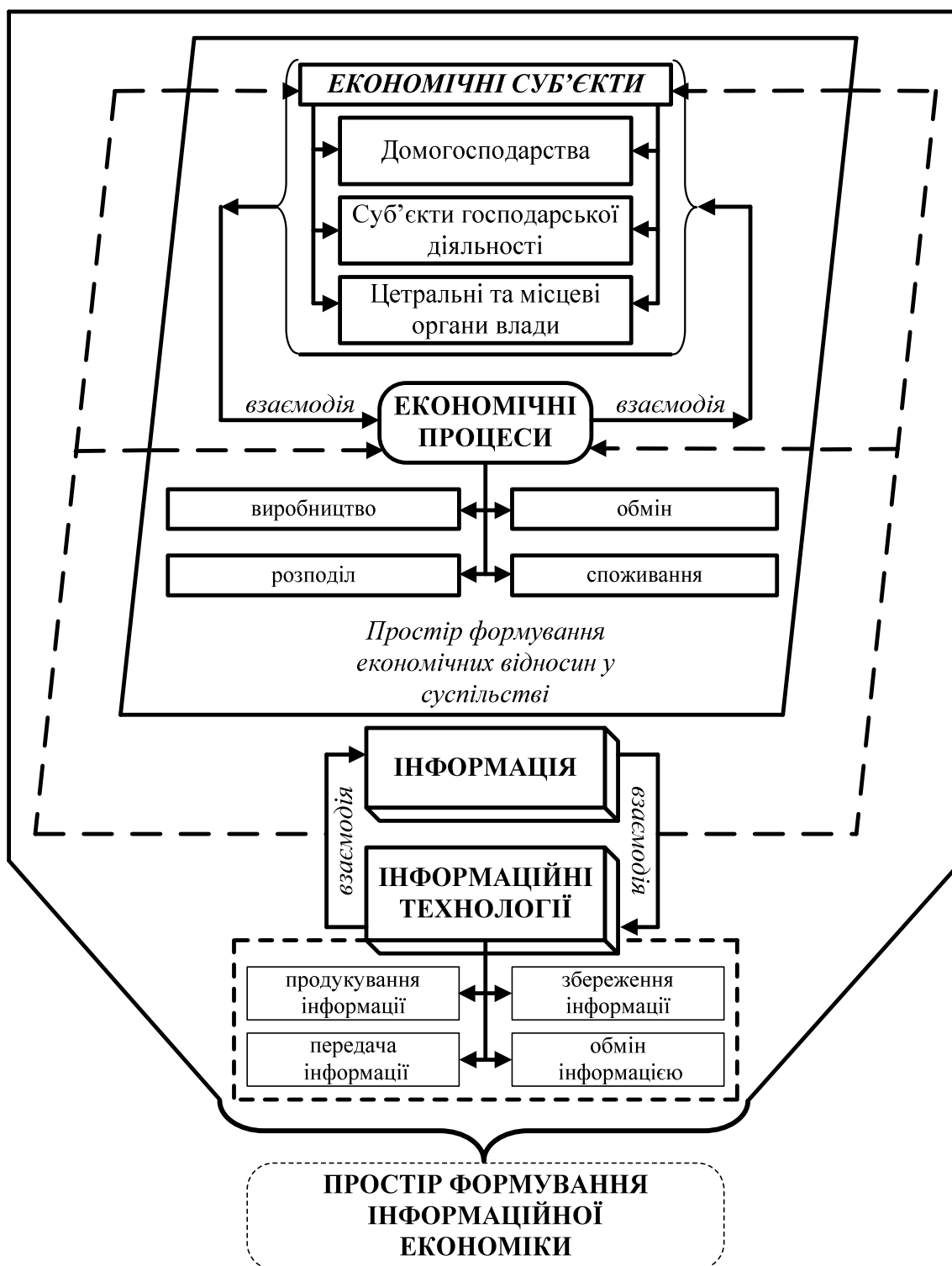

Рис. Сутність інформаційної економіки

Джерело: складено авторами.

Зазначена модель також дає змогу ідентифікувати основні напрямки проникнення інформації та інформаційних технологій в економічні відносини. Зауважимо, що у межах окремих видів економічних суб'єктів такі зміни можуть досить сильно відрізнятися, проте їх реалізація завжди пов'язана з впливом інформаційних технологій на процеси їх функціонування та розвитку.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Висновки. У статті особливу увагу приділено питанням визначення сутності інформаційної економіки. Використання контент-аналізу щодо змісту інформаційної економіки дозволило запропонувати авторське трактування категорії «інформаційна економіка» і розглядати її як вид економічної системи, у межах якої інформація відіграє ключову роль у розвитку основних сфер та галузей національного виробництва, є невід'ємним елементом реалізації процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання. Подальший розвиток такої системи безпосередньо пов'язаний зі створенням та впровадженням нових інформаційних технологій у діяльність різних економічних суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Антоненко В. Г. Роль та місце інформаційних технологій у глобальній економіці / В. Г. Антоненко // Молодий вчений. – 2015. – № 11 (26). – С. 6–8.
2. Гринкевич С. С. Теоретико-прикладні аспекти становлення інформаційної економіки в Україні / С. С. Гринкевич, О. І. Іляш // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 1 (34). – С. 56–62.
3. Гриценко О. Проблеми інформаційної інтеграції та становлення інформаційного суспільства / О. Гриценко // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 123–129.
4. Кристиневич С. А. Концепция информационной экономики: сущность и критерии развития на современном этапе / С. А. Кристиневич // Экономика и управление. – 2008. – № 3. – С. 72–77.
5. Малик І. П. Тенденції розвитку інформаційної економіки в Україні / І. П. Малик // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 25–34.
6. Мельничук О. Розвиток електронної комерції у структурі інформаційної економіки України / О. Мельничук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2014. – № 8 (161). – С. 93–97.
7. Ніколаєв Є. Б. Про предмет теорії інформаційної економіки / Є. Б. Ніколаєв // Проблеми формування нової економіки XXI століття : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ, 2010. – Т. 1: Національні стратегії розвитку в умовах глобалізації. – С. 59–61.
8. Роль інформації у формуванні ринкової економіки : колективна монографія / Ю. Бажал, В. Бакуменко, І. Бондарчук, Н. Грицяк та ін. – К. : К.І.С., 2004. – 348 с.
9. Толстяков Р. Р. Основные факторы формирования информационной экономики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / Р. Р. Толстяков. – Тамбов, 2003. – 20 с.
10. Шкарлет С. М. Інформаційна економіка: методи, моделі та технологія формування : монографія / С. М. Шкарлет. – Чернігів, 2014. – 288 с.

References

1. Antonenko, V.G. (2015). Rol ta mistse informatsiinykh tekhnolohii u hlobalnii ekonomitsi [The role and place of information technology in the global economy]. *Molodyi vchenyi – The young scientist*, no. 11 (26), pp. 6–8 (in Ukrainian).
2. Grynkevych, S.S., Pyash, O.H. (2015). Teoretyko-prykladni aspekty stanovlennia informatsiinoi ekonomiky v Ukraini [Theoretical and practical aspects of becoming an information economy in Ukraine]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, no. 1 (34), pp. 56–62 (in Ukrainian).
3. Grycenko, O. (2004). Problemy informatsiinoi intehratsii ta stanovlennia informatsiinoho suspilstva [Problems of information integration and development of information society]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia zhurnalistyky – Bulletin of Lviv University. Series journalism*, no. 25, pp. 123-129 (in Ukrainian).
4. Kristinevich, S.A. (2008). Kontseptsiia informatsionnoy ekonomiki: suschnost i kriterii razvitiia na sovremennom etape [The concept of the information economy: the nature and development of the criteria at the present stage]. *Ekonomika i upravlenie – Economy and Management*, no. 3, pp. 72–77 (in Russian).
5. Malyk, I.P. (2013). Tendenciyi rozvytku informacijnoyi ekonomiky v Ukraini [Trends in the information economy in Ukraine]. *Visnyk Skhidnoevropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

– *Bulletin of the Eastern University of Economics and Management*, no. 1 (14), pp. 25–34 (in Ukrainian).

6. Melnychuk, O. (2014). Rozvytok elektronnoi komertsii u strukturі informatsiinoi ekonomiky Ukrainy [Development of electronic commerce in the structure of the information economy Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya „Ekonomika”* – *Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Series “Economy”*, no. 8 (161), pp. 93–97 (in Ukrainian).

7. Nikolayev, Ye.B. (2010). Pro predmet teorii informatsiinoi ekonomiky [On the subject of the theory of information economy]. *III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. „Problemy formuvannia novoi ekonomiky XXI stolittia”* – *Third International. nauk. and practical. Conf. “Problems of New Economy of the XXI century”*. Vol. 1. Natsionalni stratehii rozvytku v umovakh hlobalizatsii [The national development strategy in the context of globalization]. Dnipropetrovsk, pp. 59–61 (in Ukrainian).

8. Vazhal, Yu., Vakumenko, V., Bondarchuk, I., Hrytsiak et al. (2004). *Rol informatsii u formuvanni rynkovoї ekonomiky* [The role of media in shaping the market economy]. Kyiv: K.I.S (in Ukrainian).

9. Tolstyakov, R.R. (2003). Osnovnye faktory formirovaniia informatsionnoi ekonomiki [The main factors of the information economy]. *Extended abstract of Candidate’s thesis*. Tambov (in Russian).

10. Shkarlet, S.M. (2014). *Informatsiina ekonomika: metody, modeli ta tekhnolohiia formuvannia* [Information economy: methods, models and technology of formation]. Chernihiv (in Ukrainian).

Шкарлет Сергій Миколайович – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Шкарлет Сергей Николаевич – доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, ректор, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Shkarlet Serhiy – Doctor of Economics, Professor, Honored Scientist of Ukraine, Rector, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).
E-mail: rector@stu.cn.ua

Дубина Максим Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).

Дубина Максим Викторович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14027, Украина).

Dubyna Maksym – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14027 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-22@yandex.ru; mvdubyna@gmail.com